

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Правног факултета, на седници од 23. септембра 2024. године, одредило је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације Марије Милошевић, под насловом „**Институт парламентарне дипломатије у међусобним односима држава и међународних организација: донети и институционализација на нивоу односа Европског парламента и Скупштине Црне Горе**“, у саставу: др Бојан Миљисављевић, редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета, др Душко Димитријевић, научни саветник Института за међународну политику и привреду у Београду, др Маја Лукић Радовић, ванредни професор Универзитета у Београду – Правног факултета и др Младен Вукчевић, редовни професор Факултета правних наука Универзитета Доња Горица, са задатком да достави Наставно-научном већу писани извештај о оцени ове дисертације. Пошто је тезу прегледала, Комисија Већу подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи и докторској дисертацији

а) Основни подаци о кандидаткињи

Марија (Саво) Милошевић рођена је на Цетињу, 13. јануара 1988. године. Основну и средњу школу завршила је у Херцег Новом. Дипломирала је на Факултету политичких наука Универзитета Црне Горе у Подгорици, на смеру „Европске студије“, 2010. године, са просечном оценом 9.23. Исте године уписује мастер студије на Правном факултету Универзитета у Београду, а диплому мастера права европских интеграција стиче 2012.

године са просечном оценом 8.89. Школске 2017/2018. уписује докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Међународноправна ужа научна област.

Након завршених мастер студија почиње приправнички стаж у Скупштини Црне Горе, у Секретаријату Одбора за међународне односе и европске интеграције (октобар 2012). У октобру 2014. године постаје самостални саветник у Секретаријату Одбора за европске интеграције.

Од јануара 2024. године у Скупштини Црне Горе обавља послове на позицији секретара Одбора за европске интеграције. Секретар је сталне делегације Скупштине Црне Горе у Интерпарламентарној унији, члан Секретаријата Парламентарног одбора за стабилизацију и придруживање, кореспондент за Мрежу Европског парламента за међупарламентарну размену (*IPEX*) и Парламентарну мрежу службеника одбора за европске интеграције парламената региона.

Током радног искуства у Скупштини Црне Горе, била је секретар сталне делегације у ПС ОЕБС-а (2015 – 2018), члан Секретаријата Одбора за свеобухватну реформу изборног и другог законодавства у својству координатора за међународну сарадњу (2018 – 2019), а за време израде докторске дисертације стажирала је у Европском парламенту (октобар 2019) и Представничком дому Италије (јун 2023).

Говори енглески и италијански језик, служи се француским и шпанским.

Објавила је неколико научних радова:

- „Парламентарна дипломатија као инструмент спољне политике Европске уније“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, 21(77-78):277-290, 2022;
- „Слобода кретања људи за вријеме „првог таласа” пандемије изазване вирусом корона у државама чланицама Европске уније“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, 20(75):107-126, 2021;
- „Демократски дефицит у ЕУ“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, бр. 66/2018, стр. 9-22.

Наставно-научно веће Правног факултета одобрило јој је израду докторске дисертације на тему: „Институт парламентарне дипломатије у међусобним односима држава и међународних организација: домети и институционализација на нивоу односа

Европског парламента и Скупштине Црне Горе“ и за ментора одредило проф. др Бранка Ракића.

б) Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација Марије Милошевић носи наслов „Институт парламентарне дипломатије у међусобним односима држава и међународних организација: домети и институционализација на нивоу односа Европског парламента и Скупштине Црне Горе“, има укупно 318 страница и у потпуности је израђена у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја докторске дисертације (формат А4, маргине 20mm, проред подешен на 1 ред, фонт *Book Antiqua*, величина писма основног текста 12 типографских знакова). Саму расправу чини 219 страница текста писаног компјутерским слогом. У дисертацији се налазе насловне странице на српском (ћирилица и латиница) и енглеском језику, страница са информацијама о ментору и члановима комисије, страница са изјавама захвалности, странице са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, укључујући сажетак и кључне речи, три странице садржаја, попис литературе (23 странице) и биографију аутора (једна страница). Библиографија обухвата уџбенике, монографије, зборнике радова, студије, чланке, законодавне акте, правну тековину ЕУ, интернетске и остале изворе, писане на српском и енглеском језику. Осим тога, дисертација обухвата и резултате емпиријског истраживања (анкете и интервју) представљене кроз Прилог 1 и Прилог 2 (укупно 72 странице). Дисертација садржи и изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу (укупно четири странице). Расправа је подељена кроз Уводна разматрања и седам поглавља: прво поглавље – *Почетне претпоставке и напомене о концепту дипломатије*, друго поглавље – *Организа за одржавање међународних односа*, треће поглавље – *Развој парламентарне дипломатије – теоријска схватања и пракса*, четврто поглавље – *Институционализација парламентарне дипломатије*, пето поглавље – *Домети парламентарне дипломатије*, шесто поглавље – *Могућа рјешења и предлози за унапређење парламентарне дипломатије*. Последње, седмо поглавље саме расправе, садржи закључна разматрања садржана кроз *Теоријске и практичне импликације истраживања* и *Недостатке и ограничења истраживања и могуће правце даљих истраживања*.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ је, у складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, проверила оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера iThenticate. Утврђено је да индекс износи 10%, а утврђене појединачне сличности са другим објављеним текстовима износе у једном случају 1% и у свим осталим случајевима мање од 1%. Овај индекс сличности последица је цитирања, библиографских података, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури, што је у складу са чланом 9. Правилника.

На основу свега изнетог, а у складу са чланом 8, став 2 Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, ментор при изради дисертације проф. др Бранко Ракић је констатовао да извештај указује на оригиналност докторске дисертације.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет научног истраживања је парламентарна дипломатија и њен допринос билатералној и мултилатераној сарадњи, кроз институционализацију и домете на нивоу односа Европског парламента и Скупштине Црне Горе.

У односу на предмет истраживања, главни циљеви истраживања су следећи:

а) Појмовно одређивање парламентарне дипломатије

Кандидаткиња прати развој парламентарне дипломатије од њеног постојања као идеје, пре појаве парламента у форми коју данас познајемо, дакле још из античког доба и примера преговора римских сенатора и разматрања одлука о спољнополитичком деловању. Милошевић примећује да све до почетка 20. века, парламентарној дипломатији се није придавао велики значај, посебно што се дипломатија традиционално односила на деловање актера извршне структуре власти. Такође, мало је доктринарних ставова о појму парламентарне дипломатије, иако је њена примена у пракси несумњиво видљива. До данас, не постоји прецизна и општеприхваћена дефиниција појма парламентарне дипломатије и шта се под тим појмом подразумева, па је у истраживању, одређивање појма парламентарне дипломатије представљало примарни циљ. Сматра се обликом дипломатије

који се не проучава широко и као концепт га углавном користе политичари, док академска заједница поклања мало пажње. Стога, један од циљева научног истраживања било је ближе упознавање академске заједнице са предметом истраживања, прецизним одређењем, као и проблемима и могућим решењима који доприносе даљој теоријској расправи.

б) Одређивање домета парламентарне у односу на друге облике дипломатије

У циљу прецизирања домета парламентарне дипломатије било је неопходно анализирати њено деловање у односу на оно што се „традиционално“ сматра дипломатијом.

У том смислу, кандидаткиња је истраживала неколико приступа у одређивању праваца дипломатије и закључила да неки аутори изједначавају дипломатију са спољном политиком, односно техникама спољне политике, док има и оних који дипломатију одређују као „умеће међународног преговарања“ или „науку и умјетност преговарања“ и везују је за „делатност дипломата“ као „креатора спољне политике“. С друге стране, правци парламентарне дипломатије код неких аутора одређени су тројако: кроз „утицај парламената на спољну политику“, „паралелним дипломатским односима – парламентарну сарадњу“, „успостављањем и оснаживањем парламената при представничким телима међународних организација“.

У савременим политичким системима, спровођење спољне политике надлежност је влада националних држава. У контексту одређења праваца дипломатије, теоретичари не наводе актере извршне власти као једине надлежне за преговарање или спровођење спољне политике, па је један од циљева истраживања био да свеобухватном анализом различитих праваца дипломатије кандидаткиња испита оправданост квалификације парламентарне дипломатије и ефикасност парламента као унутрашњег органа за спровођење спољне политике. Додатно, полазећи од тога да се парламентарна дипломатија посматрала као „мешање“ у ексклузивно подручје дипломатије, које је резервисано за државу и национални дипломатски кор предвођен министром спољних послова, кандидаткиња је испитивала позицију и домете парламентарне дипломатије, кроз истраживање њене ефикасности, пре свега, као средства за решавање конфликта и управљање кризама, али

и механизма контроле спољне политике националних влада, кроз усвајање буџета и ратификацију међународних уговора.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основне хипотезе на којима се заснива истраживање су:

а) Парламентарна дипломатија представља низ активности чланова и службеника парламента у реализацији и контроли спољне политике.

Полазећи од става неких аутора да се традиционална улога парламента у остваривању спољнополитичких циљева одвија се на два нивоа, институционалном и дипломатском, Милошевић испитује институционални контекст кроз примену уобичајених парламентарних контролних механизма које чланови парламента имају на располагању: парламентарне истраге, посланичка питања и слична средства санкционисања извршне власти. Дакле, оне процесе „унутар институције“, који се одвијају на седницима радних тела и пленарном заседању. Са друге стране, дипломатски ниво реализације спољнополитичких циљева испитује кроз међупарламентарну сарадњу, учешће сталних делегација у оквиру парламентарних димензија регионалних међународних организација и друге активности унутар дипломатије ЕУ. Кандидаткиња уочава усложњавање улоге парламента последњих деценија, а та комплексност се заснива на различитим аспектима саме анализе – да ли парламентарну дипломатију одредити у односу на уставноправни оквир и надлежности парламента или појам прецизирати у складу са политичком анализом, кроз интерес и деловање политичких актера. Недовољно академске расправе на тему парламентарне дипломатије, представља разлог више да се сам појам парламентарне дипломатије ближе одреди. Извесно је да она представља низ активности чланова парламента у реализацији и контроли спољне политике. Међутим, оно што је било потребно додатно испитати односило се на домете тих активности, импликацију и координацију активности извршних структура, као и улогу службеника парламента у остваривању спољнополитичких циљева.

б) Парламентарна дипломатија је комплементарна традиционалном облику дипломатије.

Поред тога што се деловање парламента углавном везује за унутрашњу политику, Милошевић примећује да чланови парламента у новије вријеме, показују све већи интерес за јачу улогу у области спољне политике. Несумњиво питања из области међународних односа и сарадње представљају предмет расправа на парламентарним одборима и пленарним сједницама. Јачањем парламентарне димензије међународних организација, али и захваљујући већој динамици рада парламента на међународном плану, дипломатске активности посланика су све чешће. Кандидаткиња је настојала да пружи одговоре на питања предности и мана института парламентарне дипломатије у односу на традиционални облик дипломатије. Може ли се уопште говорити о парламентарној дипломатији као засебном облику дипломатије? Ако укрстимо елементе парламентарне и традиционалне дипломатије можемо ли говорити о парламентарној дипломатији као нечему вишем од „другоразредног“ облика сарадње? Осим тога, важно питање је и како различити политички интереси посланика, као представника грађана, утичу на саму репрезентативност државе на међународном плану.

в) Слабост парламентарне дипломатије представља одсуство континуитета.

Трећа хипотеза полази од питања на који начин је могуће обезбедити континуитет парламентарне сарадње, узимајући у обзир изборни циклус и максимални посланички мандат до четири године? У том контексту, кандидаткиња испитује улогу службеника парламента у одржавању институционалне меморије и њихов допринос конзистентности парламентарне дипломатије.

Два релевантна услова за обезбеђивање континуитета могли би бити: компетенција посланика/службеника и доступност информација. Међутим, на извору информација су већином представници извршних структура власти, као непосредни учесници дипломатских активности. Посланик има право да, користећи парламентарне механизме за контролу рада владе који му стоје на располагању (посланичка питања, нпр) тражи од представника извршних структура информације које су му потребне. Осим тога, на располагању су им и службе које се баве истраживањима, а функционишу на принципу међупарламентарне сарадње.

Парламентарна инфраструктура не може бити на нивоу развоја дипломатске мреже министарства спољних послова, али се може додатно систематизовати. Тиме се парламентарна дипломатија институционализује, што може значајно утицати на њен развој. Осим заинтересованости посланика, управо институционализација парламентарне дипломатије представља предуслов њене ефикасности и функционалности.

г) Једна од значајнијих функција парламентарне дипломатије је да обезбиједи легитимност спољнополитичких одлука и реформских процеса у циљу демократизације друштва.

Чињеница да су парламенти тела изабрана непосредно од стране грађана, међународно ангажовање посланика има одређен значај са аспекта демократичности. С друге стране, за вођење спољне политике одговорна је влада, а не парламент. Кроз однос Европског парламента са националним парламентом, кандидаткиња настоји да испита степен демократског дефицита спољне политике и како (не)постојање кохезионе политике парламентарца на међународном плану, утиче на легитимност и ефективност одлука. Питање односа ефикасности и легитимитета изазива дилему. С једне стране, идеолошки или политички поларизовани парламент не може имати утицај на извршне структуре, а тиме контрола спољне политике бива неефикасна.

У истраживању се, дакле, покушава, на основу анализе деловања разлитичих тела и мисија ЕУ у реформским процесима и демократизацији друштва, испитати каква је њихова ефикасност у пракси појединих држава.

д) Могуће је говорити о парламентарној дипломатији као ефикасном средству управљања кризама.

Флексибилност и необавезујући карактер интерпарламентарног дијалога, у односу на традиционалне дипломатске канале, може приближити стране у преговорима и повећати поверење, али питање које компликује коначни закључак односи се на то да ли се инструмент парламентарне дипломатије може користити као ефикасно средство у медијацији и управљању кризама, посебно ако узмемо у обзир да процес медијације започињу националне владе. Једно од важних питања је сарадња „извршних“ и „парламентарних“ дипломата у спољној политици. На основу анализе познатог случаја коришћења института парламентарне дипломатије, у циљу решавања политичке кризе,

(Cox-Kwaśniewskimission) кандидаткиња је покушала да испита домете парламентарне дипломатије, истражујући улогу парламената у управљању кризама и медијацији.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Садржај дисертације састоји се од Уводних разматрања и седам поглавља, од којих је последње посвећено закључним разматрањима.

У Уводном делу представљени су значај теме, разлози који су определили избор теме, методолошки оквир рада, као и циљеви које рад тежи да постигне.

У првом поглављу – *Почетне претпоставке и напомене о концепту дипломатије* кандидаткиња се бави полазним премисама о појму који представља предмет рада и то кроз: однос дипломатије и међународних односа и место парламентарне дипломатије у оквиру савремене дипломатије, испитујући њен мултилатерални и билатерални ниво функционисања. Кандидаткиња, најпре, даје осврт на историјат дипломатије и правну природу дипломатског права, да би даље одредила појам парламентарне дипломатије као атипични облик представљања.

У другом поглављу представљени су органи за одржавање међународних односа, са циљем одређивања позиције парламента у спровођењу спољне политике. У овом поглављу испитан је однос извршних и парламентарних структура власти у вођењу спољне политике са аспекта ефикасности. Посебан фокус је на анализи дипломатских активности председника парламента и посланика, њиховог доприноса, али и ограничења у остваривању улоге „креатора дипломатије“.

Треће поглавље анализира концепт парламентарне дипломатије кроз теоријски приступ и праксу. Развој парламентарне дипломатије ово поглавље прати од улоге парламента у спољној политици и дипломатији, концептуализације субјеката парламентарне дипломатије, преко теоријских схватања и праксе држава, пре и после Другог светског рата, и почетком 21. века. Временски критеријум одређен је у односу на догађаје које су утицали на динамику међународних односа, а који су условили и већу расправу о парламентарној дипломатији: појава међународних организација, Интерпарламентарне уније, Друштва народа; избори за Европски парламент 1979. године и др. Последњих деценија сведочимо ренесанси парламентарне дипломатије, узимајући у

обзир редефинисање и све веће оснаживање улоге парламента на међународном плану. На пример, Уговор из Лисабона из 2007. године, нормира нова поља деловања Европског парламента, посебно у делу јаче контроле спољне политике и интерпарламентарног дијалога, па је једно потпоглавље посвећено управо пракси држава у постлисабонском периоду.

Четврто и пето поглавље представљају суштину рада.

Четврто поглавље бави се институционализацијом парламентарне дипломатије на нивоу Европске уније и Црне Горе. Парламентарна дипломатија анализирана је са аспекта вештине међународног преговарања Европског парламента са државама кандидатима, као и кроз учешће посланика на интерпарламентарним регионалним иницијативама, као платформама сарадње парламената у процесу европских интеграција. Систематизацијом оснивачких уговора ЕУ и изменама пословника о раду, као и анализом релевантних резолуција Европског парламента, кандидаткиња испитује јачање улоге Европског парламента у спољној политици, како кроз однос са националним парламентима, тако и кроз јачање интерпарламентарног дијалога и сарадње са трећим државама. Анализом надлежности релевантних радних тела Европског парламента и Скупштине Црне Горе представљени су постојећи механизми међународне парламентарне сарадње. Парламентарна дипломатија Црне Горе анализирана је на основу Устава, релевантних законских и подзаконских аката, који су део националног правног поретка, али и међународних докумената: резолуција, извештаја, одлука, декларација, заједничких изјава и сл.

Пето поглавље је конкретизација претходне анализе у смислу домета парламентарне дипломатије. Ово поглавље тиче се функције парламентарне дипломатије и анализира релевантне примере из праксе у односу на њену улогу: контролу спољне политике, интерпарламентарни дијалог (сарадња Европског парламента са националним, преговори држава кандидата са ЕУ), управљање кризама и медијацију и ратификацију међународних уговора.

Шесто поглавље директан је наставак претходног. Оно се бави могућим решењима и предлозима за унапређење парламентарне дипломатије, који су се кроз истраживање показали као релевантни. У овом делу, кандидаткиња испитује релевантност неколико сценарија за унапређење парламентарне дипломатије: интензивирање међународних

конференција и размена службеника између парламената, већа свест и посланика и служби о могућностима парламентарне дипломатије, медијско праћење дипломатских активности и институционална подршка парламентарној дипломатији, кроз правно нормирање и систематизацију.

Седмо, последње поглавље садржи закључна разматрања дата кроз: теоријске и практичне импликације истраживања, али и недостатке и ограничења спроведеног истраживања, уз могуће правце даљих истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Резултат истраживања кандидаткиње Марије Милошевић огледа се у докторској дисертацији која представља свеобухватно испитивање теме „Институт парламентарне дипломатије у међусобним односима држава и међународних организација: домети и институционализација на нивоу односа Европског парламента и Скупштине Црне Горе“. Кандидаткиња је допринела разумевању самог концепта парламентарне дипломатије као атипичног облика представљања држава и међународних организација у међународним односима. Иако институт парламентарне дипломатије добија на значају посљедњих неколико деценија, још увек није довољно истражен на академском нивоу. Недостатак академске расправе на ову тему требало би схватити и као ограничење истраживања, али и могућност за развој даљих истраживања и научни допринос. Једним од ограничења истраживања, са аспекта ризика од смањене научне објективности, може се сматрати и непосредно искуство ауторке у оквиру парламентарне дипломатије. Са друге стране, непосредно искуство ауторке употпунило је изворе и научну грађу у овој области.

Кандидаткиња је велики део расправе посветила истраживању парламентарне дипломатије са два нивоа: као средства за контролу спољне политике националних влада и извршних структура међународних организација и као интерпарламентарну сарадњу на националном и мултинационалном нивоу. Чини се да је њена ефикасност већа, а свакако видљивија, уколико је посматрамо као институт међународне парламентарне сарадње, него као контролни механизам спољнополитичког деловања извршних структура.

Уколико парламентарну дипломатију схватимо као институт који доприноси легитимности спољнополитичких одлука, могуће је додатно истражити њен капацитет у погледу решавања демократског дефицита не само националних, већ и међународних структура. Ипак, узимајући у обзир да она зависи од заинтересованости и проактивности посланика за међународно ангажовање, потребно је додатно освестити њене могућности и перспективе. Изборни циклус, али и слабија инфраструктура у односу на традиционалну дипломатију утичу на континуитет парламентарне дипломатије. Стога је улога службеника парламената и њихово усавршавање у овој области изузетно важно. Један од могућих праваца за даље истраживање може бити: испитивање позиције посланика и службеника парламената у контексту дипломатског статуса, учешћа у дипломатским мисијама, као и њихових привилегија и имунитета; анализа перспективе израде правних правила, која ће унапредити институт парламентарне дипломатије на начин што ће сачувати њене главне карактеристике оличене у флексибилности и неконвенционалности, са једне стране, а обезбедити јој већи значај и видљивост, са друге стране. Схваћена као додатна вредност традиционалној дипломатији, свакако заслужује ову врсту пажње, посебно у области медијације и дијалога. Коначно, нови видови комуникације и приступи у међународном преговарању и деловању отворили су врата неконвенционалним видовима решавања криза и продубљивања сарадње, па се чини да време парламентарне дипломатије тек долази.

У том смислу, ова студија доприноси концептуализацији парламентарне дипломатије, изграђујући оквир њене перспективе, уз допринос системском проучавању ове области. У ширем смислу, научни допринос лежи и у разумевању положаја субјеката парламентарне дипломатије у међународном праву.

6. Закључак

Имајући у виду да је докторска дисертација кандидаткиње Марије Милошевић под насловом: **„Институт парламентарне дипломатије у међусобним односима држава и међународних организација: донети и институционализација на нивоу односа Европског парламента и Скупштине Црне Горе“**, написана у свему према раније одобреној пријави, те да је оригинално и самостално научно дело којим је кандидаткиња

дала одређени допринос науци међународног јавног права, сматрамо да су се стекли сви услови да се приступи њеној јавној одбрани.

У Београду, 30.01.2025. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

др Бојан Милисављевић, редовни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета

др Душко Димитријевић, научни саветник
Института за међународну политику и привреду

др Младен Вукчевић, редовни професор
Факултета правних наука Универзитета Доња Горица

др Маја Лукић Радовић, ванредни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета